

процесі виголошення стає способом розвитку драматичної дії” [2, 14]. Монодрама фіксує монолог або низку роз’єднаних монологів як спробу пошуку контакту зі світом для людини у процесі самоідентифікації. Так, монодрама Д. та Я. Гуменних “Доньці Маші купив велосипед” – це реальний монолог “ополченця”, при цьому автори тексту обирають для п’єси певну частину від інтерв’ю, визначають, з чого почати і завершити, яку назву дати монодрамі, що врешті-решт визначає її фікційний характер – художню форму, визначену авторами, яка зумовлює естетичне переживання читача / глядача. Херсонські драматурги Н. Блок (монодрами “По колу”, “Оранжерея”, “Крізь шкіру”), Є. Марковський (“Убити підара”), творчо досліджують індивідуальність “принижених”, проблему нетерпимості до “інакшості”. Н. Блок, яка багато працює в різноманітних соціальних проектах, зокрема і щодо захисту жінок від насильства, персонажами своїх монодрам часто обирає жінок-жертв. На прикладі п’єс Н. Блок, Є. Марковського, Д. і Я. Гуменних, В. Ченського та ін. можна простежити зміни у стилі драматурга під впливом тривалого перебування в контексті документального театру. У кінематографі жанр, стилізований під документальний, назвали “мок’юментарі” – псевдодokumentальний фільм, замаскований під дійсність. Такими творчо замаскованими під текст-вербатім є монодрами зазначених драматургів. Проблема насильства, неприйняття “іншості” органічно сприймається такою художньою мовою, яку вони обрали для своїх монодрам: проста розмовна лексика, повторювані синтаксичні конструкції, свідомо тавтологія, суржик, паузи-зупинки (так звані “спотикачі” – творчий жаргон документальних проектів), відсутність розділових знаків тощо створюють відчуття того, що читач знайомиться з текстом, який написав безпосередньо герой / героїня п’єси.

Отже, драматичний герой зі складною психологічною рефлексією щодо власної самоідентифікації замінюється в сучасній монодрамі на персонажа, який боїться вдивлятися в себе, аби не вгледіти щось страшне, незрозуміле, непривабливе, приховане за оболонкою соціально-прийнятного. І водночас персонажеві дуже кортить заглянути в цю безодню (наскрізний мотив сучасної монодрами). Увиразнюючи таке протиріччя персонажа, автори перекладають вирішення проблеми на читача, змушують його робити вибір, актуалізуючи ще одну властивість монодрами – бути засобом індивідуальної (суспільної) психотерапії.

Література

1. Апчел О. Документальний театр у театральній культурі пострадянського простору, зокрема сучасної України. Культура України, 2011. № 33. С. 56–70.
2. Бортнік Ж. І. Сучасна монодрама як культурно-історичний феномен: генеза, поетика, рецепція: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.06 ; Чернівці, 2016, 20 с.

Бурлакова І. В.,
доктор філологічних наук,
Національний авіаційний університет (м. Київ)

ЕКБАТАНА ІГОРЯ КОСТЕЦЬКОГО: ЛІТЕРАТУРА ЯК ПРОЕКТ І ЛІТЕРАТУРНІ ПРОЕКЦІЇ ЕСТЕТИЧНОГО В НОВЕЛІСТИЦІ ПИСЬМЕННИКА

Ігор Костецький – одна з найсуперечливіших постатей МУРу (організації письменників в екзилі Мистецький Український Рух). Його внесок у літературу та її теоретико-критичний дискурс є рівнозначним. Письменник опікувався питанням “взірців” та “прототипів”, намагався осмислити місце й роль української культури як фундаменту, на якому постає та утверджується нація. У своїй, як засвідчує

підзаголовок, невіголошеній промові “на з’їзді Українських Письменників Еміграції 6-7 грудня 1958-ого року в Нью Йорку” “Про єдність різноманітного й суперечливого” (підготованій з притаманним авторові енциклопедизмом) Ігор Костецький привертає увагу до образу-метафори, яка символізує цивілізацію: “...Прототип (тобто “взірець”. – І. Б.) *мусить бути будь-що. Турбуймося кожен про свій власний. Це одна половина наших зобов’язань перед літературою. Але пошукаймо і взірця, який би зобов’язував усіх – принаймні в найзагальніших рисах. Думаю, що такий казковий взірець можна знайти. Він, власне, натякнтий уже в Геродота. **Екбатана**: так називалося фантастичне місто, що його кожен із сімох мурів був пофарбований іншою фарбою. Хіба це не чудово – жити в такому місті?” [2, 311].*

Культурологічний дискурс образу міста в літературі є цікавим з огляду на чисельні його інваріанти, кожен з яких має власний змістовий контекст та метафоричний код. Номінативними щодо відчитування певних сюжетів стали Рим, Єрусалим, Содом і Гоморра, Вавилон та інші міста з їхніми історіями народжень, розквітів і занепадів. Символічна парадигма Екбатани та легенди / міфу / притчі, які пов’язані з його образом, актуалізовані в світовій культурі не настільки інтенсивно, як, скажімо, образи Єрусалиму або Вавилону. Образ Екбатани, описаний Геродотом, (грец. *Ἐκβάτανα*) – це власне не фантастичне місто, як зауважує Ігор Костецький, а два давні поліса – південний та північний, оточений сімома стінами із зубцями, які височіли одна над одною. Кожна стіна мала власний колір: білий, чорний, пурпуровий, блакитний, червоний, срібний і золотий, що відповідало п’яти планетам, сонцеві та місяцю. Звертаючись до образу Екбатани, Ігор Костецький говорить про надзавдання, які виходять поза власне естетичні сфери, а й торкаються ідеологічної місії українського діаспорного письменства: “Якщо українська еміграція досі не спромоглася купити собі за спільний кошт реальний острів для компактного поселення, то створімо бодай ми, письменники, такий острів у душі, таке семикольорове місто, таку **твердиню**, в якій нам би не був страшний ніякий ворог, включно з старістю й збайдужінням!

Сім мурів! Ми збудували досі тільки один, і то – як бачимо – половинчастий. Скільки ж іще нам доведеться збудувати! І як радісно зрештую, буває думати про невиконані завдання!” [2, 311] (напівжирний шрифт мій. – І. Б.).

Епоха середньовіччя багата на приклади існування міста-держави. Ймовірно цей концепт є особливо органічним з огляду на програмові настанови українського письменства, яке поза межами своєї бездержавної батьківщини мріяло про осередок української державності. В рецептивному полі програмової невіголошеної промови Ігоря Костецького актуалізовані ті атрибутиви образу поліса, які оприявлюють симбіоз парадигм: від потрактування міста як історико-культурного організму до утвердження статусу міста як емблеми самодостатнього утворення з державницьким статусом. Підмурівок власної Екбатани (як візії **власного** захищеного етнічного простору) був неможливим без архетипу будівничого. З нагоди вручення третьої нагороди на конкурсі газети “Час”, отриманої за новелу “Тобі належить цілий світ”, Ігор Костецький в своєму слові подяки (його рукопис зберігся) згадує про свою розмову з Уласом Самчуком: “Мова йшла про оспівування в літературі нашої чеснот вояка, оспівування активного героїзму на полі бою і забуття про роль молоді – творця вічних цінностей, молоді – **будівничого землі**, будівничого позитивної традиції. Тільки поєднання мужнього духу з працівними руками дає націю, дія якої в людстві не йде на помарне” [3, 523] (напівжирний шрифт мій. – І. Б.).

Ігор Костецький шукає **такого** героя, виходячи за межі традиціоналізму, нюансуючи його портрет та психологію рисами, які не завжди унеможливають асоціювання цього персонажу як такого, що дотичний до розв’язання комплексу власне українських питань. Його герої – це літератор з “Повісті про останній сірник”, потомок

українських емігрантів (без зазначення цього в тексті). На його походження вказує хіба що прізвище, бо він у питанні мови й культури вдає з себе космополіта (*“Вона (національність. – І.Б.) не грає для мене ролі. [...] Я живу для людства і працюю для нього”* [1, 202]). Це представники двох літературних поколінь, які ввійшли в письменницькі еміграційні кола з однаковим іменем: Палій. Однак для старшого воно є псевдонімом, а для молодшого успадкованим іменем роду (новела “Ціна людської назви”). Це герой новели “Тобі належить цілий світ”, Фріц Мюллер, який має трагічний досвід війни й шукає опертя у власній філософії персональної відповідальності кожного перед світом за те зло, яке він (світ) породжує. У згадуваній вище промові Ігор Костецький розмірковує про нову українську людину: *“Специфічні умови історичного розвитку справді створили те, що сучасна українська молодь стала спадкоємцем усіх позитивів, творених людством віками. Вона приходить до посідання цих скарбів, озброєна власною віковичною традицією, але й готова кожночасно внести в традицію зміни, конечні для постійного і безконечного дальшого зростання. І ще до того, як підійти щільно до скарбів вселюдських культурних надбань, або – радше – водночас із цим, наша молодь повинна відбутися процес внутрішньої української синтези”* [3, 523].

В образі Екбатани прочитується монолітність культури, що постає на міцному фундаменті. В основі літературної Екбатани Ігоря Костецького – плюралізм стилів (кольорів), багатоманітність творчих практик. Кожен із семи мурів стає основою захисту культурного ядра етносу. Водночас ці мури, концентрично розходячись від ядра-полісу, символізують орбіти самодостатніх небесних тіл, рух яких гармонізований волею творців міста.

Першообраз, породжуваний рецепцією образу Екбатани Ігорем Костецьким, – це захищений сімома міцними колами-мурами поліс (відповідно алюзійно реконструйований образ одного з захисних мурів культури, який заклали українські митці: організація письменників в екзилі МУР, до якого й відсилає письменник свого читача). Проте конотація образу кола в культурі є складнішим, адже смислотворчою стає й **метафора форми**. В основі такої метафори, на нашу думку, може лежати візуальна асоціація з концентричними колами, які розходяться по воді, віддаючи свою енергію, та спіраллю, яка втілює ідею нескінченності, вічного колообігу життя та еволюції (спіраль як “ускладнене” коло).

Метафора Екбатани Ігоря Костецького – це маніфестування власної захищеної території культури, толерування жанрово-стильового плюралізму (умова розвитку української культурної цивілізації) та контекстуально реконструйований архетип будівничого культури.

Література

1. Костецький І. Повість про останній сірник. Тобі належить цілий світ. Вибрані твори. Київ: Видавництво “Часопис «Критика””, 2005. С. 190–240.
2. Костецький І. Про єдність різноманітного й суперечливого. Невиголошена промова на з’їзді Українських Письменників Еміграції 6-7 грудня 1958-ого року в Нью Йорку. Mission Impossible. МУР і відродження українського літературного життя у таборах для біженців на території Німеччини 1945–1948. Антологія першоджерел. / упоряд. та наук. ред. Л. Стефановська. Варшава: Видавництво Варшавського університету, 2014. Ч. II. С. 304–311.
3. Примітки / І. Костецький Тобі належить цілий світ. Вибрані твори. К.: Видавництво “Часопис “Критика”, 2005. С. 522–524.